

Erken Dönem Osmanlı Tarihçiliği'nde Bir Onomastik Probleminin Çözümüne Dair: Deli-Tovu-Kara*

Vatan Özgül**

Regarding the Solution of Onomastics Problem in the Early Period of Ottoman History: Deli-Tovu-Kara

Abstract ■ Numerous numbers of onomastics are stated in the foundation period of Ottoman Empire. This period and also these onomastics can not be clarified in a proper way since the Ottoman Chronicles were written at least 150 years after the Ottoman State was established. This complication is due to the chronicles writers' own estimation or the variations of the informations obtained or the errors originating from the oral or written sources those the chronicles writer's utilized. Moreover these complications caused to have various differing names of the same historical character in the Ottoman Chronicles. We can determine this fact via careful tracking of the chronological sequence, using the records of the related Ottoman Tax Registers and other type of sources. Within this scope, the identity of Deli Balaban is evaluated along with the entitled names or the degrees like Deli (Delice), Tovu (Tovuca) and Kara (Karaca).

Keywords: Deli (Delice), Tovu (Tovuca), Kara (Karaca), Onomastics.

Bu makalenin ortaya çıkmasını sağlayan temel etken, daha önce yayınladığımız Kızıl Deli Sultan ile ilgili makale ve devamında ortaya çıkardığı yeni ve dikkat çekici bulgulardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine yönelik olarak Osmanlı

* Makalemizi, henüz taslak halindeyken okuyup tavsiyelerini paylaşan TDV İSAM Kütüphanesi müdürü Sayın Mustafa Birol Ülker'e, önceki makale çalışmamızı övgüyle değerlendiren ve şu anda sunmakta olduğumuz makalenin ortaya çıkması noktasında moral-motivasyon sağlamış olan Sayın Prof. Dr. İsmail E. Erünsal ve Sayın Prof. Dr. Heath Lowry'e, tüm TDV İSAM Kütüphanesi çalışanlarına, Müfit Yüksel'e ve Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi'ne teşekkürü bir borç bilirim.

** Araştırmacı.

Kronikleri'nde yer alan bilgilerden hareketle, kuruluş dönemindeki tarihsel şahsiyetlerin kimliklerini ortaya çıkarmak, pek de kolay olmamaktadır. Kuruluş dönemiyle ilgili olarak şimdiye kadar detaylı onomastik incelemelerin yapılmamış olması, bahse konu tarihsel şahsiyetlerin kimliklerini ortaya koyma noktasında ciddi sıkıntı yaratmaktadır. Kiminin gerçekten var olup olmadığı, kiminin ise gerçek ad ile mi yoksa lakap olarak mı anıldığı, tam olarak anlaşılmamaktadır. Bunlar; Osman Bey, Orhan Bey, Süleyman Paşa, I. Murad, Yıldırım Bayezid ve hatta Çelebi Mehmet'le beraber ya da aynı dönem içinde isimleri geçen beyler, dini-tasavvufi önderler, Osmanlı Beylerine danışmanlık yapan kişiler ya da askerlerdir.

Dimetoka ile birlikte anılan Kızıl Deli Sultan'ın kimliğini irdelediğimiz önceki çalışmamızda, Kızıl Deli olarak anılan maneviyat önderinin aslında, Osmanlı Kronikleri'nde "Deli Balaban" olarak anılan kişi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu saptamaya götüren bilgi, bulgu ve ipuçları; Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) Velayetnamesi'nde ifade edilen efsanevi hayat hikâyesi, bazı arşiv belgeleri, geçmişte Dimetoka'dan Anadolu'ya göç etmiş ve Kızıl Deli müntesibi olduğunu hala anımsayan Balaban Aşireti üyelerinin sözlü tarih geleneği, Veli Baba Menakıpnamesi ve nihayetinde tüm Osmanlı Kronikleri gibi muhtelif kaynaklar içinde yer almaktadır. Söz konusu çalışmamızda bir dipnotta, şu cümleleri zikretmiştik: "*Kaynaklarda Tavica Balaban adıyla bir tarihsel karakterin daha olduğunu vurgulamıştık. Kosova Savaşı'nda İnce Balaban Bey (bazı kaynaklarda sadece Balaban Bey olarak zikrediliyor) ile Tavica Balaban Bey beraber anılıyor. Nitekim [15. yüzyılda] Edirne'nin doğusunda bu adla anılan bir köy bulunmaktadır... Ancak tüm gayretlerimize rağmen bu tarihsel karakterin gizemini çözmedik. Tavica Balaban ile Deli Balaban aynı tarihsel şahsiyet olabilir mi? Ya da aslında İnce Balaban sehven Osmanlı kroniklerinde sanki farklı bir kişilikmiş gibi iki defa farklı adlarla aynı olaylarda zikrediliyor olabilir mi? Osmanlı kroniklerindeki bilgilerden hareketle en azından, İnce Balaban ile Tavica Balaban'ın farklı kişiler olduğu görülmektedir.*"¹ Ardından Necdet Öztürk'ün "Osmanlı Akıncı Teşkilatında Toycalar" adlı makalesine gönderme yaparak "*Tovica, torıca, tavica ve toyca kelimeleri kaynaklarda aynı anlamda kullanılmaktadır. Toyca kelimesi Slavca kökenli "tvica" kelimesinden gelmektedir. "Kuş" anlamına gelmekle beraber terim anlamı "hafif süvari subayı" dır. Savaş olmadığı zamanlarda akıncıların "çeribaşı"sı, savaş zamanında ise alaybeyi görevi üstlenen kişidir. Şeyh Bedrettin ayaklanması sırasında toycalar Bedreddin'i desteklemişlerdir*" şeklinde cümlelerimize devam etmiştik. Nitekim tespitlerimize, göre şimdiye kadar "Toyca" meselesiyle ilgili yegane çalışma, Necdet Öztürk'ün zikredilen makalesidir. Önceki makalemizin temel eksenini, Kızıl Deli, Dimetoka ve Balabanlılar

1 Vatan Özgül, "16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 53 (2010), s. 191-193, 237.

olduğundan ve zaten Toycalarla ilgili mevcut bir çalışma bulunmasının verdiği rahatlıkla, Toyca-Tavica onomastiğini ayrıca irdeleme gereği duymamıştık.

Öztürk'ün makalesi incelendiğinde, Toyca kelimesinin Slavca kökenli olduğuna dair bilgiyi, 17. Yüzyıl Kaynağı olan *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnamesi*'nden alıntılandığı görülmektedir.² Önceki makalemizin yayınlanmasından sonra devam eden çalışmalarımız sırasında bu detay bilgi, daha fazla dikkatimizi çekmeye başladı ve ardından, “Niçin Osmanlı'nın kuruluş döneminde ordu yapısıyla ilgili bir tabir, Slavca'dan alınmış olsun?” sorusu gündeme geldi. Nitekim kuruluş döneminde özellikle Sırlara ve Macarlara karşı birçok üstünlüğü olan Osmanlı'nın, Slavca'dan bir kelimeyi devşirmesi olasılığının, Slavların Osmanlı'dan bir kelimeyi ödünç alma olasılığından çok daha düşük olacağını kabul etmek gerekir. Daha doğrusu asıl soru şu şekilde ortaya çıktı: “Niçin Toyca kelimesi Slavca kökenli bir kelime olsun? Türkçe kökenli bir kelime olamaz mı?”

Osmanlı Kronikleri'nde ve diğer arşiv belgelerinden hareketle saptayabildiğimiz ve adında “Deli” ifadesi geçen ilk tarihsel karakter “Deli Balaban”dır. Aynı şekilde adında Toyca-Tavica-Tovici-Tovuca-Torica-Toğuca-Toyuca gibi bir ibare bulunan (ya da o şekilde transkript edilen) ilk tarihsel karakter “Tovuca Balaban”dır.³ Bu tabirin farklı şekillerde zikredilmesinin nedeni, hem kaynaklarda farklı şekilde yazılmış olmasından hem de aslında, bir tür transkripsiyon probleminden kaynaklanmaktadır.

Deli Balaban ve Tovuca Balaban (Toyca Balaban) ismini saptayabildiğimiz en eski tarihli kaynak, İstanbul Atatürk Kitaplığı'nda bulunan Muallim Cevdet tasnifleri içinde yer alan, MC 0.89 numaralı, Hicri 859/Miladi 1455 Batı Trakya icmâl defteridir. Defterde varak 21^b'nin sonuna doğru yer alan Delüce Balaban adlı köy, İnebeği Emir-i Ahûr-ı Doğan Haşim'in timarı olarak kayıtlıdır. Defterde varak 4^b'nin başında yer alan bilgiye göre, 1455 yılı öncesinde bir tarihte Turnacı Mukbil adlı biri, Dimetoka'ya bağlı “Hatablu” (Hatıblü?) adlı köyü, “Toyca Balaban oğullarından satın almış”. 1455 öncesi bir olay anlatılmakta ve Toyca Balaban'ın oğlu ya da torunundan satın alınan bir köyden bahsedildiğine göre, Toyca Balaban olarak anılan zat, en geç 1400'lerin ilk çeyreğinde ölmüş olmalıdır.⁴ Bu defterden sonraki

2 Necdet Öztürk, “Osmanlı Akıncı Teşkilatında Toycalar”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 19 (2008), s. 77-87.

3 Makale içinde bir standardı tutturma bağlamında bundan böyle, (özel durumlar hariç), söz konusu tarihsel karakteri, “Tovuca Balaban” olarak anacağız.

4 “Vakf-ı Merhum Gazi Hüdavendigâr” ile ilgili bir bahiste Edirne ile ilgili bir mevzu aktarılırken, “Balaban Paşa Defteri”ne kayıt düşülmüş olduğu ve Keşan'da, Kasım adlı köyün harap halde olduğuna dair yine aynı defterde kayıt olduğu ifade edilmektedir. Edirne merkezinin kuzeyindeki bugünkü Sarayakpınar olarak anılan Akpınar Köyü,

Balaban Paşa Vakfı imiş. Dimetoka'da timarları olan Doğanlı ya da Doğanlı Başı olarak nitelenen Toyca Balaban adlı bir şahıs vardır, ancak bu kişi, 1455 yılı itibariyle hayatta olan biridir. Aynı kişi, Keşan'a bağlı Çukur Ören Köyü ile ilgili bir kayıta da anılmaktadır. Bunun yanı sıra Edirne'ye bağlı Ahi Köyü'nün bir kısmının, Yayabaşı olan ve Arnavud kökenli Balaban adlı bir şahsa ait olduğuna dair bilgi bulunmaktadır. Edirne merkezi yakınlarındaki İshak Köyü'nün, 1460 yılı itibariyle hayatta olan "Balaban Ağa" adlı şahsa aitmiş. Ferecik yakınlarında Köse Balaban adlı ve İmrahor Yund lakaplı ve 1455 yılı itibariyle hayatta olan birine ait Balabanlı Köyü (ki diğer adı İmrahor'dur) bulunmaktadır. İpsala yakınlarında ve muhtemelen bugünkü Balabanlık köyü olan "Balaban" köyü ile ilgili bir kayıt vardır. Bulgaristan Yanbolu'da bugünkü Edrevo olan "Balabanlı" köyü ile birlikte, yine Yanbolu'ya bağlı Hacı Balabanlı ile ilgili kayıt ile, muhtemelen, Eski Zağara yakınlarındaki bir diğer "Balaban" adlı köyle ilgili kayıt bulunmaktadır. (Mehmet Selvitop, "H. 859/M. 1455 Tarihli Batı Trakya Bölgesine Ait İcmal Defteri" (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, 1999, s. 5, 10,17, 18, 25, 51, 64, 83, 117, 121, 146, 147, 152). Dolayısıyla 1455 yılı itibariyle hayatta olan Toyca Balaban ile birlikte, 1455 yılında çoktan ölmüş olan, bir başka Toyca Balaban adlı tarihsel karakter olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Arnavud olan Balaban ile, konu ettiğimiz Balaban ailesi arasında bir ilgi bulunmamaktadır. Balaban Paşa olarak anılan kişi, bir ihtimal, İnce Balaban olabilir. Bu konuda ayrı bir makale yayınlayacağız.

Balaban Ağa adlı kişinin Balaban Paşa ya da Deli Balaban olmadığı açıktır. Miladi 1454/1455 tarihli Tırhala Sancağı Defteri'nde Toğanlı Balaban adlı biri, ilgili kayıttan hareketle, 1454/1455 yılı itibariyle hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişi ile Batı Trakya İcmal Defteri'ndeki Doğanlı ya da Doğanlı Başı olarak nitelenen Toyca Balaban, aynı kişi olabilir.

Miladi 1431/1432 tarihli Arnavudluk Sancağı Defteri'nde de Balaban adlı birçok şahıs görülmektedir. "Timar-ı Barak" adlı bir kayıta "*Yenic'e den sipahi oğludur. Merhum sultan [Çelebi Mehmet] zamanında Umur yermiş. Sultanımız [II. Murad] zamanında Balaban'a vermişler, ölmüş. Mezkure vermişler.*" denmektedir. Bu bahiste geçen Balaban, 1432 yılı itibariyle hayatta değildir, çünkü ilgili bilgi, ana defter kaydında yer almaktadır, yani derkenar notu değildir. Kondo adlı Anadolu'dan gelme Tatar bir bayana ait olan ve Çelebi Mehmet zamanında verilmiş olan timarlardan Manes Köyü ile Çartolas vilayeti vakıf köylerinden Istohedi adlı köy, 1421-1432 yılları arasında bir tarihte, Balaban ve Dülger Yusuf'a verilmiş. 1432 ile Ağustos 1434 tarihleri arasında Çartalos vilayetinden Kukiyali adlı bir köy de, bu timara eklenmiş. Ancak 1431/1432 yılı itibariyle Balaban, artık hayatta değilmiş. Balaban ve Dülger Yusuf adlı şahıslar, Ağa adlı birinin adamlarıymış. Nitekim 1431/1432 tarihi itibariyle Balaban hayatta olmadığından, adı geçen Balaban'ın hisseleri, başkalarına dağıtılmış. Manes köyü, 1437 yılı Ağustos ayı ortalarında Pavlo Kurtik oğlu Mustafa'ya verilmiş. Kısacası burada adı geçen Balaban, 1432 yılı itibariyle hayatta değildi. Muhtemelen bu Balaban ile Timar-ı Barak kaydında adı geçen Balaban, aynı tarihsel karakterdir. Yani 1421 ile 1432 yılları arasında bir tarihte, Balaban adlı bu şahıs ölmüş. Ancak bu

kişi makalemiz bünyesi içinde zikredilen Deli Balaban olamaz, çünkü Deli Balaban, 1390'dan sonraki bir tarihte, kendini maneviyat yoluna adayıp edep-erkan yürütmeye başlamış, Kızıl Deli namıyla ünlenmiştir. Ayrıca bu dönemden sonra, gaza-fetih hareketlerine katılmaya devam ettiğine dair en ufak bir ipucu da yoktur. Arnavutluk Defteri'ndeki bu Balaban, belki İnce Balaban olabilir, ancak bu iddiayı destekleyecek bir bulgumuz yoktur. Uzun Balaban olarak anılan bir şahsın, 1431/1432 yılı itibariyle ölmüş olabileceği ihtimali bulunmaktadır. Bunların dışında kalan Balaban adlı diğer şahısların çoğunun, net olarak, 1432 yılı itibariyle hayatta oldukları görülmektedir. Hatta derkenar notlarındaki ek bilgilerden hareketle 1451, 1453 ve 1455 yıllarında halen hayatta olan, Balaban adlı şahıslar bulunmaktadır. (Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid, nşr. Halil İncalcık (Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1987), s. 5-117).

Tırhala Sancağı Defteri'nde, Yayabaşı Balaban adlı biri vardır ve muhtemelen 1454/1455 yılı itibariyle hayatta olan birisidir. Bu kişi ile Batı Trakya İcmal Defteri'ndeki Yaya-başı olan ve Arnavud kökenli Balaban, aynı tarihsel karakter olabilir. Tırhala Sancağı Defteri'nde bu kişilerin dışında en az 10 farklı Balaban adlı şahıs bulunmaktadır. Bunların çoğu, 1454/1455 yılı itibariyle hayattadır. Timarlarda oğlunun adıyla birlikte anılan Balaban adlı birçok şahıs vardır, ancak bunların 1454/1455 yılı itibariyle hayatta olmadıklarını söylemek güçtür. Bunun yanı sıra Tırhala Sancağı'nda iki farklı Balaban adlı köy bulunmaktadır. Muhtemelen bu köyler, makalemizde bahsettiğimiz Balaban cemaatine ait köyler olabilir, ancak bu durumu netleştirebilecek bulgulardan şimdilik mahrumuz (Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Tırhala, nşr. Melek Delilbaşı - Muzaffer Arıkan, (Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 2001), s. 49, 179, 203, 223, 341).

Bu iddiayı güçlendirebilecek tarihsel dizge, II. Murad döneminde, Batı Trakya'dan Tırhala Sancağı'na doğru yapılan fetih, sürgün ve göç hareketleridir. Bu konuda kısa bir yorum yapmak gerekirse; Selanik'in zaptından sonra (1430) başta Vardar Yenice'si olmak üzere, Batı Trakya'daki başka şehirlerden halkın Selanik'e sürülmesi ve yine gö-nüllü olarak buralara yerleşmesi çerçevesinde bir kısım Balabanlılar'ın, Tırhala Sancağı civarında yerleşmeye başladıkları düşünülebilir. Benzer çerçeve, Arnavutluk için de çizilebilir. Nitekim bu defterlerde Balkanlardan göçenlerin dışındakilerin, özellikle belirtildiği anlaşılmaktadır. Arnavudluk'a yerleşenler içinde; Saruhan, Canik (Samsun) ve Kocaeli'nden gelenler dikkat çekmektedir. Tırhala Sancağı Defteri'nde ise Anadolu olarak genel bir tanımlama yapılmıştır. Birgi, Germiyan, Menteşe gibi yerlerden gelenler ise özel olarak belirtildiği gibi Drama, Keşan, Serez ve Vardar'dan gelenlerin de olduğu anlaşılmaktadır. Ancak her iki defterde de herhangi bir yerden geldikleri belirtilmeyenler, diğerlerine göre çok daha fazladır. Buradan çıkan sonuç; hem Arnavudluk'a hem de Tırhala Sancağı'na çoğunlukla, o dönem Balkanlarda yaşamakta olanların yerleştiği ya da yerleştirildiğidir (Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid, s. 5-117; Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Tırhala, s. XIX-XXII, 375-383; Hava Selçuk, "Rumeli'de Osmanlı İskân Siyaseti (1299-1481)", (doktora tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2002, s. 69, 70).

ve konumuzla ilgili en eski kaynak ise 1480'lerde yazıldığı düşünülen Aşıkpaşazade Tarihi'dir. Burada Serez fethi bahsinde (1385 yılı ?) Deli Balaban ismi geçmektedir.⁵ 1455 yılı defterinde "Deli Balaban" adıyla anılan köy, 1530 muhasebe defterinde "Delüce Balabanlu" olarak kaydedilmiştir. Gümülcine'de 1530 yılı itibariyle, halen o bölgede yaşamakta olan, "Balaban Cemaati" adıyla bir topluluğun var olduğuna dair kayıt, dikkat çekici bir veri olarak karşımızda durmaktadır. Ayrıca "Balabanlu Çeltük Nehri" adında bir akarsudan bahsedilmektedir. Nitekim bu akarsu, Gümülcine ile ilişkilendirilen ve 1530 muhasebe defterindeki tek akarsudur.⁶ Anlaşılan o ki, bu akarsuyun çevresinde Balaban cemaati yaşamaktadır. Yine bu saptamaya bağlı olarak, ilgili defterde, "Balaban Cemaati" olarak anılan Gümülcineli cemaatin, işte bu "akarsuyun etrafındaki köylerde" yaşadıkları söylenebilir.⁷ Bunun yanı sıra, Osmanlı Kronikleri'nde Serez ile ilişkilendirilen Deli Balaban bahsini bir anlamda doğrulayan bilgiler bulunmaktadır. Gümülcine'den Serez istikametine doğru olan

-
- 5 Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, çev. Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç, nşr. Hayati Develi - Samih Rifat (İstanbul: K Kitaplığı Yayını, 2003), s. 122, 390
- 6 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri I (937/1530)*, nşr. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, (Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, 2003), s. 46, 57, 61, 85, 138, 139; Vatan Özgül, "16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar", s. 46, 57, 61, 85, 138, 139, 258, 259, 274-276
- 7 Bahse konu akarsu, büyük ihtimalle, günümüzde Vosvos Dere (Vasvasis), Filori Çayı (Lissos ?) ya da Gümülcine'nin Kuzey Batısı'ndan Bulgaristan sınırından doğup Boru Gölü'ne akan "Kuru Çay" adlı akarsu olabilir. Sonuncusu, akla daha yatkındır. Nitekim geçmişte Gümülcine'de bulunan iki farklı "Balabanlu" adındaki köyden biri (ki bu köyler Delüce Balabanlu köyünden farklı ve ayrı iki köydür), günümüzde "Balabanköy" adıyla (Dialambi) halen Boru Gölü'nün kenarına 1,5 km mesafede ve batı ucunda yer almaktadır. Bu göle akan "Kuru Çay" adlı akarsu, Balabanköy'e 2,5 km uzaklıktadır. Bu akarsu, eski adı Via-Egnatia olan anayolun üzerinde yer almaktadır. Makale'nin sonunda yer alan EK-D'deki haritada işaretlediğimiz, 1530'lu yıllarda geçen "Balabanlı Çeltük Nehri" ile günümüz "Kuru Çay"ın, aynı akarsu olduğu kanaatindeyiz (Sefer Güvenç, *Mübadele Öncesi ve Sonrası Eski ve Yeni Adları ile Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası*, (İstanbul: Lozan Mübadilleri Vakfı Yayını, 2010), s. 10, 11, 30; Hans Joachim Kissling: "Osmanen und Europa", *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae*, Teil III, (München: Dr. Rudolf Trofenik, 1991), s. 141-147; Google Earth, 22 Aralık 2012; Google Maps, 22 Aralık 2012). Dolayısıyla derbentçilik konusunda görevli kimseler, bu akarsu etrafına yerleştirilmiş olabilir. Böylece herhalde, Via Egnatia yolunun güvenliği sağlanmak istenmiş olabilir. Bunun yanı sıra Dimetoka'dan Pülümür-Erzincan'a göç eden Balabanlılar'ın, Pülümür-Üzümlü-Tercan arasında yaşadığı bölgenin içinden geçen ve Sansa deresi olarak da anılan akarsuyun diğer adı, Balaban deresidir (Vatan Özgül, *Dimetoka'dan Erzincan'a Bir Alevi Aşiret: Balabanlılar*, (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2005), s. 74, 81).

Batı Trakya bölgesinde; Yenice-i Karasu'ya bağlı Balabanlu (günümüzde Vaniano) ve Saru Balabanlu köyleri, Drama'ya bağlı iki farklı Balaban adlı köy ve Nevrekop'a bağlı Balaban Değirmeni Mezrası adlı yerleşim birimleri, 1530 yılı muhasebe defterinde kayıtlıdır.⁸

1485 yılına ait bir vakfiyede ise, Tavica Balaban adlı bir köy adı geçmektedir. Bu vakfiyede söz konusu köy, Edirne-Uzunköprü (Ergene) yakınlarında bir köy olarak yer almaktadır. Tayyip Gökbilgin bu köyün adını, yayınladığı kitabın indeksinde “Toyca Balaban” olarak kaydetse de, matbu Osmanlıca vakfiye metninden bu köyün, “Tavica Balaban” olarak transkript edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.⁹ Ancak aynı köy, 1530 yılı kaydında Tovici Balaban olarak geçmektedir. Her ne kadar 1530 yılı defterinde Dimetoka'ya bağlı “Hatıblü” adlı ayrı bir köy varmış gibi gözükse de, 1455 yılı defterindeki Toyca Balaban oğullarından satın alınmış olan Hatıblü Köyü ile Tayyip Gökbilgin'in bahsettiği Tavica Balaban ve 1530 yılı defterindeki Tovici Balaban, aynı köy olsa gerektir.¹⁰ 1495 yılı civarı yazıldığı düşünülen Neşri Tarihi'nde ise Deli Balaban ismi yine, Serez fethi bahsinde (1385/1386) geçmekte, buna karşın Tovuca Balaban ile İnce Balaban farklı iki tarihsel karakter olarak hem Karaman seferi bahsinde (1386) hem de Kosova Savaşı sırasında (1389) anılmaktadır.¹¹ Benzer bilgiler daha sonraki kroniklerde ve kaynaklarda tekrarlanmakta, ancak zaman zaman farklı lakaplarla da ifade olundukları (Örneğin; Deli Balaban, İdris-i Bitlisi'nin Heşt Bihişt adlı eserinde hem “Deli Balaban” hem de “Kara Balaban” olarak anılmıştır) ya da yazım veya transkripsiyon farklılıklarıyla birlikte yer aldıkları görülmektedir.¹²

Tam bu noktada, biraz önce ortaya koyduğumuz soruyu yeniden gündeme getirmek istiyoruz. “Toyca-Tavica-Tovici-Tovuca-Torica-Toğuca-Toyuca”, Türkçe kökenli bir kelime olmaz mı?”. Görüldüğü üzere farklı şekilde yer alan bu tabirin etimolojisini araştırmak demek, tüm olasılıkları dikkate alarak araştırma yapma

8 167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri I (937/1530), s. 46, 57, 61, 85, 138, 139; Sefer Güvenç, *Mübadale Öncesi ve Sonrası Eski ve Yeni Adları ile Kuzey Yunanistan Yer Adları Atlası*, s. 16

9 M. Tayyip Gökbilgin, (1952): *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Lisası-Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1952-Tıpkı Basım: 2007), s. 243

10 167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri I (937/1530), s. 100, 119.

11 Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihan-Nüma Neşri Tarihi*, nşr. Faik Reşit Unat – Mehmed A. Köymen, Cilt 1, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1995), s. 215, 227, 243, 291, 301; Mevlana Mehmed Neşri, *Cihännümâ*, nşr. Necdet Öztürk, (İstanbul: Çamlıca Yayını, 2008), s. 99, 105, 112, 132, 136.

12 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Vatan Özgül, “16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar”, s. 228-231

gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. 14. yüzyıla ilgili bahislerde geçen bu kelimeyle ilgili keşfi yaparken başvuracağımız ilk söz varlığı kaynağı, doğal olarak *Divânü Lugâti't-Türk*'tür. 11. Yüzyılda yazılan ve 13. yüzyılda istinsah edilen bu sözlük, temel olarak Türkmen dilinin söz varlığını ortaya koymaktadır. Yani, Anadolu'ya özellikle doğudan gelen Türk zümrelerinin söz varlığı kaynağı olarak ele alınabilir. Ancak *Divânü Lugâti't-Türk*'te bahse konu tabirlere ya da benzeri bir kelimeye rastlayamıyoruz. Yegane ilgili olabilecek kelime “ordu karargahı” anlamına gelen “Toy” kelimesidir.¹³ Ancak bu kelime kök olarak ya da “-ca” türetme ekiyle birlikte (Toy-ca ya da Toyu-ca olarak) pek de anlamlı bir yere oturmamaktadır. Acaba başka bir kaynak ve de görece eski dönemlerde kaleme alınmış Osmanlı kuruluş dönemi içinde yer alan coğrafya içindeki Türk ya da Türki grupların söz varlığını ifade eden bir sözlükte, bahse konu tabirin-kelimenin kökeni hakkında bir veriye ulaşabilir miyiz? Bu soruyu cevaplandırmaya geçmeden önce, daha önceki çalışmamızda ortaya koyduğumuz ve biraz önce ifade ettiğimiz bir soruyu yinelemek istiyoruz: “*Tavica Balaban ile Deli Balaban aynı tarihsel şahsiyet olabilir mi?*”. Nitekim yaptığımız analizlerden hareketle, en azından aynı dönemde yaşadığını bildiğimiz, İnce Balaban ile Tovuca Balaban'ın, farklı şahsiyetler olduğu noktasında herhangi bir kuşku bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Deli Balaban'ı, yine bu adla (yani Deli Balaban olarak) 1385/1386'lara kadar takip edebilirken, birden bire bu isimle anılan tarihsel karakter ortadan kaybolmaktadır. Feridun Bey'in Münşeati'nda Sofya Fethi (1386) bahsinde, İnce Balaban ile Deli Balaban, ayrı tarihsel karakterler olarak zikredilmekte, İdris-i Bitlisi'nin Heşt Bihişt adlı eserinde Sofya Fethi bahsinde ise sadece İnce Balaban ismi anılırken, farklı coğrafyalardaki fetih hareketlerinde İnce Balaban ve Deli Balaban isimleri zikredilmektedir. Ayrıca Neşri Tarihi'nde Karaman Seferi (1386) ve Kosova Savaşı (1389) bahsinde, Ruhi Tarihi'nde Karaman Seferi bahsinde, İdris-i Bitlisi'nin Heşt Bihişt'inde Karaman Seferi ve Kosova Savaşı bahsinde ve dolayısıyla adı geçen kaynaklardan istifade etmiş olan diğer kroniklerdeki ilgili bahislerde, İnce Balaban ve Tovuca Balaban, aynı olay içinde farklı kişiler olarak zikredilmektedir.¹⁴ Tüm bunlar, dikkat çekici ayrıntılardır. Ayrıca “Tovuca” kelimesinin etimolojisini derinlemesine irdeleyerek bir başka açılım daha yaratabileceğiz. Bu irdeleme, Deli Balaban'la ilgilidir. Deli Balaban, belli bir tarihten sonra Dimetoka'da ona vakfedilen köye (günümüzde

13 Mahmûd el-Kâşgarî, *Divânü Lugâti't Türk*, nşr. Serap Tuba Yurtsever - Seçkin Erdi, (İstanbul: Kocabalı Yayinevi, 2007), s. 582.

14 Feridun Bey Münşeati'ndeki ilgili sayfalar ve transkripsiyonu için bkz. Vatan Özgül, “16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar”, s. 225-228. Diğer kroniklerle ilgili bilgiler için, makalenin sonunda sunulan tabloya bakınız. Adı geçen kroniklerde yer alan ilgili bilgiler, bu tablo içinde verilmiş olup ilgili referanslar, tablonun altında sıralanmıştır.

Küçük Derbent köyü, Rumca: Mikro Derio) yerleşip, maneviyat ilmine ağırlık vermeye başlamasından sonra, “Kızıl Deli” olarak anılmaya başlamıştır. Hatta yerleştiği köyün (eski kayıtlarda Daru Bükü olarak anılmaktadır) hemen kenarından akan akarsuya Kızıl Deli çayı adı verilmiş ve o bölgedeki derbende, “Kızıl Deli Derbendi” denmiştir. Nitekim o dönemlerde kurulan tekke ve zaviyelerin önemli işlevlerinden biri de derbentçilikti. Ayrıca Osmanlı Arşivi’nde bulunan miladi 1412 tarihli bir belgeye göre 1412 yılı itibariyle Kızıl Deli’nin yani Deli Balaban’ın, hala hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1455 tarihli defterde varak 6a’da, Kızıl Deli Vakfı’ndan bahsedilmekte, 1455 yılı itibariyle ilgili beratın oğlu Şaban’da (ya da oğlu olduğunu iddia eden Şaban adlı kişide) olduğu ve Kızıl Deli’nin mezarının, Darı Bükü mezrasında (bugünkü Mikro Derio Köyü) olduğu söylenmektedir.¹⁵ Yani 1455 yılı itibariyle Kızıl Deli, çoktan vefat etmiştir. Dolayısıyla burada şu soruları gündeme getirmek icap eder: “Niçin 1385/1386 yılından sonra Deli Balaban ismine rastlayamıyoruz? Bu yıldan sonra Deli Balaban ismini saptayamamamızın nedeni, artık savaş ortamından elini-ayağını çekip, maneviyatla meşgul olması mıdır? Yoksa Osmanlı kroniklerinde bir isim karışıklığı ya da kargaşası mı söz konusudur?”

Osmanlı’nın, “kuruluş dönemindeki coğrafya” dendiğinde akla, temel olarak, Batı Anadolu, Trakya ve çevresi gelmektedir. Söz konusu coğrafya, henüz Osmanlı adı altında bir beylik bile daha ortada yokken ve hemen hemen hiçbir beylik kurulmamışken, Karadeniz’in kuzeyinden gelen Türkî grupların yerleştiği bir alandı. 11. Yüzyılın başlarından itibaren sırasıyla; Peçenekler, Uzlar ve Kuman-Kıpçaklar’ın bu coğrafyadaki etkinliklerinden, bu yörelere göçlerinden ve bölgedeki belli yerleşimlerinden haberdarız.¹⁶

Karadeniz’in kuzeyinden gelen Peçenekler’in ve Uzlar’ın, söz varlığına yönelik bir kaynağa bugüne kadar ulaşamadık. Uzların, aslında Oğuzlarla yani, Türkmen olarak anılan Türk grubuyla aynı ya da çok benzer bir zümre olduğu varsayımıyla, Divânü Lugâti’t Türk’ün, yine Uzlar’ın söz varlığını gösteren bir kaynak olduğu iddia edilebilir. Ancak Divânü Lugâti’t Türk’te konumuzla ilgili bir sözcüğe rastlayamadığımızı ifade etmiştik. Dolayısıyla geriye, Kuman-Kıpçak söz varlığını ifade eden kaynaklara başvurmaktan başka bir seçenek kalmamış gibi görünmektedir. Acaba Kuman-Kıpçak söz varlığını ifade eden kaynaklarda ilgili bir veriye ulaşabilir miyiz? Bu sorunun cevabını verebileceğimiz ve konunun çözümüne doğru bizi yaklaştıran bir bilgiye ulaşabildiğimizi söyleyebiliriz. İlgi çekici bir saptamayı yapabildiğimiz bu bilgi, neredeyse tüm Kuman-Kıpçak sözlüklerinin irdelenmesiyle

15 Mehmet Selvitop, s. 8; Vatan Özgül, “16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar”, s. 252-255

16 Vatan Özgül, “16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar”, s. 197-207.

oluşturulmuş “Kıpçak Türkçesi Sözlüğü” adlı eserde yer almaktadır. Burada “Tovu” sözcüğü ile karşılaşıyoruz. “Tovu” sözcüğünün anlamı, şu şekilde verilmiştir: *Zarif, neşeli, hoppa*. Bu sözcüğün alındığı kaynak, El-İdrak Haşiyesi adında, yazıldığı tarih ve yazarı belli olmayan bir eserdir.¹⁷

“Tovu” kelimesinin, adı geçen sözlükteki karşılığında “deli” anlamı yoktur. Ancak özellikle “*hoppa*” ifadesiyle vurguladığı, sezinlettiği ya da çağrıştırdığı anlamın, “deli” kelimesi ile eş ya da yakın anlamlı olduğunu iddia etmekte bir beis görmüyoruz. Hatta, Türkçe içinde bu çıkarımı destekleyebilecek bir başka ifadenin daha olduğunu düşünüyoruz. “Toy Delikanlı” tabiri ile günlük yaşamda kullandığımız ifadede, konumuzla ilişkilendirilebilecek bir bağ olduğunu değerlendiriyoruz. Nitekim “Toy” kelimesi, ne Divânü Lugâti’t Türk’t ne de Kıpçak Türkçesi Sözlüğü’nde *genç, tecrübesiz acemi*, deli ya da hoppa gibi bir anlamda kullanılmazken, daha sonradan Anadolu Türkçesi içine girdiği anlaşılmaktadır.¹⁸ Gözükten yegane ihtimalin, “Toy” kelimesinin kökeninin, Kuman-Kıpçakça “Tov ? - Tovv” kelimesinden geldiğidir.

Bir başka ilgi çekici bilgiyi Pritsak’tan nakille, Sencer Divitçioğlu zikretmektedir. Rusların, Kıpçakları, “*Deliceler*” ve “Uslular” şeklinde ikiye ayırdıklarını, bu adlarla anılan iki boyun olduğunu daha doğrusu bu şekilde tanımladıklarını ifade etmektedir. Tabii ki orijinal metinde hangi kelimeyle ifade edildiğinin önemi bulunmakla birlikte, bugüne değin söz konusu orijinal metne ulaşamadığımız için Divitçioğlu’nun çevirisine şimdilik itibar etmek durumundayız. En azından “anlam” itibarıyla “*Delice*” ifadesinin, Rusça metinde kullanılan kavramın Türkçe karşılığı olarak yazıldığını düşünüyoruz. Aynı bahiste, “*Delice*” olarak adlandırılan Kıpçak grubunun; Terteroba, Yedioba, Tuhsioba ve Kotoba adlı obalardan oluştuğunu, Uslu grubunun ise; Itoğlu, Uruşoğlu, Burcuoğlu, Ulaşoğlu adlı obalardan meydana geldiğini öğreniyoruz.¹⁹ Kıpçakların iki ana grubundan birinin, “*Deliceler*” olarak ifade ediliyor ya da bu anlama gelecek şekilde Ruslar tarafından tanımlanıyor olması, oldukça manidardır. Divitçioğlu’ndan aktardığımız bu bilgi, şu veya bu şekilde ortaya koyduğumuz Deli-Tovu bağlantısını destekleyen bir argüman gibi görünmektedir.

Buraya kadar aktardığımız bilgiler ve sorduğumuz sorularla ima etmeye çalıştığımız sonuç ya da çıkarım, Tovv kelimesinin aslında Deli anlamında kullanıldığı,

17 Recep Toparlı v. dğr., *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, 2. bs. (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007), s. V, XIII, 281.

18 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Kubbealtı Yayını, 2006), s. 3189.

19 Sencer Divitçioğlu, *Sekiz Türk Boyu Üzerine Bazı Gözlemler*, (İstanbul: İş Bankası Yayını, 2010), s. 76.

Osmanlı kroniklerinde ve belgelerinde farklı yazımlarla birlikte Tovuca ifadesiyle, anlam itibariyle, Deli-Delice lakabının kastedildiği ve bu itibarla Deli Balaban ile Tovuca Balaban'ın aslında aynı tarihsel karakter olduğudur. Hatta bir öngörü olarak, bu karışıklığa zemin hazırlayan temel etkenin ve dolayısıyla sözlü tarih bilgisi olarak Osmanlı Kronikleri'ne bu şekilde yansıma nedenini, Trakya coğrafyasında yaşamakta olan Kuman-Kıpçak kökenli Türkî grupların varlığına bağlanabilir. Yani bu gruplar ve dolayısıyla Trakya coğrafyasında halkın belli bir kısmı, Deli Balaban'ı betimlerken ya da tanımlarken, kendi dil-kültür ortamlarına bağlı olarak, "Deli-Delice" ifadesi yerine "Tovu-Tovuca" ifadesini kullanmayı tercih etmiş olabilirler. Dolayısıyla zaman içinde Deli Balaban'ın, "Tovu-Tovuca" lakabıyla da anılmaya başlandığı düşünülebilir.

Tüm bunların yanı sıra, Deli Balaban'ın ele geçirdiği ve/veya Deli Balaban'a temlik edilmiş olduğu anlaşılan, Batı Trakya'da Gümülcine yakınlarındaki bir köyün adı da 1455 yılı kaydında "Delüce Balaban", 1530 yılı defterinde ise "Delüce Balabanlı [Delice Balabanlı]" olarak kaydedildiğini söylemiştik. Ayrıca Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri-I'de, İnegöl'e bağlı Edeköy'le ilgili bir kayıta, "Delüce Balaban"ın evlatlarının adları zikredilmektedir. Bu kayda göre, Delüce Balaban'ın oğlu İsmail, "otuz müdlük yeri" "Edebey" olarak anılan kişiden satın almış. İsmail'in oğlu Karaca ve Karaca'nın kız kardeşi Hundi ise, Edeköy'deki hisselerini, Hacı Sevindik adlı birine satmışlar. Bu hisseler ise daha sonra, Hacı Sevindik'in çocukları Ahmed ve Mahmud'a kalmış.²⁰ Her nesil arası 30 sene olduğu varsayımıyla ve ilgili tahrir kaydının, 15. Yüzyıl sonu civarı olduğunu göz önüne alarak, adı geçen Delüce Balaban'ın, 14. Yüzyıl sonu 15. Yüzyıl başı itibariyle hayatta olduğu ortaya çıkar ki bu kişi, malum Deli Balaban'dır. Geriye dönük bir bilgi olmasından ve 15. Yüzyılın başında henüz hayatta olduğunu ortaya koyan bir bilgi olduğundan dolayı, Bursa Tahrir Defteri'ndeki bu bilgi, biraz önce bahsettiğimiz 1455 tarihli Batı Trakya İcmal Defteri'ndeki bilgiyle birlikte, kıymete değer bir veri ortaya koymaktadır. Yine Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri içinde, İnegöl yakınlarında Uludağ'ın tepesindeki yaylalardan birinin adının "Balabancık Yaylası" olması, Bursa'da Türklerden kalan "en eski tarihi eser" olarak Balabancık Hisarı'nın varlığı ile Balabancık Hisarı Mahallesinin varlığı²¹ ve hatta söz konusu yaylanın günümüzde halen aynı adla veya "Balabanlı Yayla" olarak biliniyor

20 *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri-I*, nşr. Ömer Lütfi Barkan – Enver Meriçli, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1988), s. 105

21 *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri-I*, s. 72, 73, 91. Neredeyse tüm Osmanlı Kroniklerinde, Bursa fethi bahsinde Balabancık ve Balabancık Hisarı anılmaktadır. Bursa'da Türklerden kalan en eski eser Balabancık Hisarı olmasına karşın, Bursa ile ilgili sosyal tarih ve sanat tarihi çalışmalarında bu durumun zikredilmemesi ve hatta birçok çalış-

olması,²² Deli Balaban'ın, daha önceki makalemizde ifade ettiğimiz gibi, Bursa'yı fetheden "Balabancık"ın oğlu olduğu tezini güçlendirmektedir. Bunun yanı sıra, 1530 defterinde Bursa Kite Ovası civarında Balabancık adlı köyün (ki günümüzde halen mevcut olup Nilüfer ilçesine bağlı Balabancık Köyü'dür), Bursa'nın fethedildiği dönemden beri var olduğuna dair önemli bir belge bulunmaktadır. Bu belge, Bursa ile ilgili Yıldırım Bayezid vakfiyesidir. Kısacası en geç, 1402 yılında yazılmış bir belge olarak karşımızda durmaktadır. Söz konusu belge, Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından transkripsiyonu ile birlikte, 1969 yılında Vakıflar Dergisi'nde yayınlanmıştır. Vakfiyede ilgili yerler tarif edilirken, çevre köylerin adları da zikredilmektedir. İlgili kısım şöyledir: "*Kible hududu yine Anahor olan İzzeddin Balaban Meskenlenleri kariyesi, Mansur değirmeninden alıp Zenberekciz köyü kenarından garb tarafına doğru sel yatağını takip ile Akça Alan mezrasından Musabey ağılına, vadiden Bacala kariyesi yukarısından dolaşarak, Danişmend, Akköy, Dereköy'e bir ok atımı mesafeden, Kavakderesi'nden ve Hasköy civarından geçip başlangıç noktası olan Mansur değirmeninde nihayet bulur.*" Bu tarif içinde zikredilen "İzzeddin Balaban Meskenleri Köyü" apaçık şekilde, daha sonradan adı Balabancık'a dönüşecek olan köyü tarif etmektedir. Nitekim belgede, bu köyün çevresinde anılan köylerin önemli bir kısmı, günümüzde halen aynı adlarla mevcudiyetlerini korumaktadır.²³

mada adının dahi anılmaması, Osmanlı Tarihi araştırmaları açısından hayret, ibret ve esef vericidir.

- 22 İsmet Şentürk, "ULUDAK-Uludağ Klübü Küçükboğazova-Alaçam Geçişi", 15-17 Haziran 2012 Gezisi İçin İki Ayrı Gezi Yazısı, <http://www.uludak.com> Etkinliklerimiz/2012 Faaliyetleri/Haziran 2012/Boğazova-Alaçam Geçişi, (01 Eylül 2012'de indirildi); İsmet Şentürk, Balabanlı Yayla Gezisi Fotoğrafları, Temmuz 2011, <http://www.panoramio.com/photo/63741671>, (01 Eylül 2012'de indirildi).
- 23 Ancak Ekrem Hakkı Ayverdi ilgili dipnotta Akköy ve Dereköy adlı köylerin günümüzde bulunmadığı gibi hatalı bir bilgi aktarmıştır. Bacala köyü günümüzde ortadan kalkmıştır. Elde ettiğimiz bir bulguya göre Bacala, Yaylacık köyünün hemen batısında, Balabancık'ın kuzeyindeki köy idi. Her ne kadar 1530 defterinde bir Bacala Köyü gözüксе de bu köy, Bursa merkezine bağlı idi. Dolayısıyla kuvvetle muhtemel, 1530'dan önce Kite'ye bağlı olan Bacala Köyü, ortadan kalmıştı ya da bir şekilde ismi değişmişti. Danişmend ve Zenberekciz köyleri ise 1530'lere gelindiğinde, çoktan ortadan kalkmıştı. Alan araştırmamız sırasında, günümüzde dahi bu bölgede, Nilüfer Çayı'nın taşması sonucu büyük çaplı sel felaketlerinin yaşanmakta olduğu öğrendik. Ayrıca Anahor Köyü'nün yerini saptayabiliyoruz ki bu köy, Balabancık Köyü'nün hemen batısında yer almaktadır. (Ekrem Hakkı Ayverdi, "Yıldırım Bayezid'in Bursa Vakfiyesi ve Bir İstibdalnamesi", *Vakıflar Dergisi*, 8 (1969), s. 37-39; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), nşr. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Mustafa Karazeybek - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, (Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, 1995), s. 92; Vatan Özgül, Bursa-Balabancık Köyü ve İznik Alan Araştırması, (Bursa:

Önceki makalemizde Deli Balaban ile İnce Balaban/İncecik Balaban'ın, malum Balabancık'ın oğulları olduğunu ve dolayısıyla İnce Balaban/İncecik Balaban ile Deli Balaban/Delice Balaban'ın, farklı tarihsel şahsiyetler olduğunu ortaya koymuştuk.²⁴ Bu durumu daha da netleştirmek için, şu anda ortaya koyduğumuz makalemizin sonunda ek olarak sunduğumuz tablonun “Notlar” kısmında, Deli Balaban/Tovuca Balaban'la ilgili bilgi ve dolayısıyla bu tarihsel karakterin İnce Balaban'dan farklı kişi olduğuna yönelik bulgular ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra 1530 yılına ait Muhasebe Defteri'nden hareketle Gümülcine ve çevresinde Balaban adlı birçok köyün varlığı ve Balaban Cemaati ile ilgili kayıt ile Delüce Balaban/Delüce Balabanlu adlı köyün varlığı, Deli Balaban'ın, Batı Trakya fethinde hakikaten yer almış tarihsel bir karakter olduğunu ortaya koymaktadır. Kaldı ki bu defterden yaklaşık 80 sene önce yazılmış olan, 1455 tarihli Batı Trakya İcmal Defteri'nde dahi, bahse konu olan Gümülcine'deki köy adlarının yer alması,²⁵ bu köylerin, 1455 yılından makul bir süre öncesinden beridir var olduğunu yani, Batı Trakya fethinden kısa bir süre sonra kurulduğunu (ya da belki de 14. Yüzyıl öncesinden beridir var olan muhtemelen Rum köylerine Türkler'in²⁶ yerleşmesinden sonra bu adlarla anılmaya başlandığını) ispatlar niteliktedir.

Ortaya koyduğumuz bilgi ve bulguların dışında “Deli-ce” ile “Tovu-ca” arasındaki türetme ekiyle oluşturulmuş benzer yapıya dikkat çekmek istiyoruz. Tüm bunların yanı sıra Deli Balaban ve Tovuca Balaban onomastliğini, aynı dönemde ve aynı coğrafyada saptadığımızı tekrar vurgulamamız gerekir. Dolayısıyla görünen sonuç ya da çıkarım; bir şekilde Osmanlı Kronikleri'nde bazı olayların aktarımı sırasında ve diğer bazı kayıtlarda, “Deli- Delice” tabiri yerine “Tovu - Tovuca” tabirinin tercih edildiğidir. Osmanlı tevarih geleneğinde bazı isimlerin karışmış ya da farklı şekilde yazıya aktarılmış olma ihtimalini de düşündüğümüzde, zaten aynı ya da yakın anlama geldiğini bir şekilde ortaya koyduğumuz “Deli” tabirine alternatif olarak, farklı olaylar içinde “Deli Balaban” yerine “Tovuca Balaban” ifadesinin kullanılmış olabileceği rahatlıkla iddia edilebilir. Dolayısıyla farklı Osmanlı Kroniklerinde ve bazı belgelerde, Toyca-Tavica-Tovici-Tovuca-Torica-Toğuca-Toyuca şeklindeki ifadelerin aslında, yazım-istinsah ya da transkripsiyon hatası olduğu ve

Özel Arşiv- Fotoğraf, Video Kaydı ve Görüşme Notları, 31 Temmuz 2011); *Adım Adım Türkiye Yol Atlası/Rehber*, nşr. Murat Önay, (İstanbul: Mepmedya Yayını, 2008), s. 57; Bacala Haritası, www.haritatr.com/harita/Bacala/, (01 Eylül 2012'de indirildi).

24 Vatan Özgül, “16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar”, s. 207-280.

25 Mehmet Selvitop, s. 5, 10, 17, 18, 25, 51, 64, 83, 117, 121, 146, 147, 152

26 Hiç şüphe yok ki bu köylere yerleşenler ya da bu köyleri kuranlar, Bursa-İnegöl ve/veya Bursa-Kite (Nilüfer) civarından göçen Deli Balaban önderliğindeki bir kısım Balaban ailesidir.

belki de kaleme alındığı ilk günlerden itibaren, hatalı olarak yer aldığı ve bu sözcüğün aslında orijinal halinin, “Tovu-Tovuca” olduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarla konuyu ele aldığımızda, Neşri Tarihi’nin, bu onomastiği daha doğru şekilde zikrettiği, ancak bir şekilde referans olarak kullanılan ve kendi eserlerinden önce yazılan kaynaklardan, belgelerden ya da ulaşabildikleri sözlü tarih bilgilerinden hareketle, Deli Balaban ile Tovuca Balaban’ın farklı kişiler olduğu zannıyla, ilgili bahisleri aktardıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Yani bir şekilde Neşri dahil olmak üzere tüm ilgili diğer kronik yazarları, önceki bahislerde “Deli Balaban/Delice Balaban”dan bahsederken, sıra Karaman Seferi ve Kosova Savaşı bahislerine geldiğinde, sanki farklı bir kişiymiş gibi “Tovuca Balaban” ismini zikretmelerinin nedeni: Deli Balaban ile Tovuca Balaban’ın aynı kişi olduğunu ya da Deli/Delice ile Tovu/Tovuca’nın, aynı ya da yakın anlama gelen, iki farklı kelime olduğunu bilmemeleridir.

Bu çıkarımla birlikte konumuza tekrar geri dönüp baktığımızda, yani Deli Balaban ile Tovuca Balaban’ın aynı tarihsel karakter olduğu saptaması ile, Deli Balaban’ın, 1389 yılına kadar (Kosova Savaşı’na kadar) Osmanlı’ya, savaş meydanlarında hizmet etmeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, daha sonraları Kızıl Deli olarak anılacak olan Deli Balaban’ın aslında, 1390’a kadar bir şekilde, aktif olarak gaza hareketleri içinde yer almaya devam ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu çıkarım ayrıca, Kızıl Deli ile ilgili en eski belgelerdeki bilgilerle de uyum içindedir. Miladi 1568/1569 tarihli bir defterde, Miladi 1401/1402 yılına ait bir kayda gönderme yapılmakta ve Yıldırım Bayezid tarafından Dimetoka’da Daru Bükü adlı köyün ve çevresinin, “Şeyh Kızıl Deli”ye temlik edildiği söylenmektedir. Ayrıca Miladi 1412 tarihli belgeden hareketle, 1412 yılı itibarıyla henüz hayatta olan ve şeyhlik yani, maneviyat önderliği yaptığını bildiğimiz Kızıl Deli ile uyum içindedir. Nitekim 1412 tarihli ve Musa Çelebi döneminde Şeyh Kızıl Deli’ye verilen belgede, “*evvelki beyler gibi*” ifadesiyle Musa Çelebi, kendinden önceki Osmanlı Beyleri’ne gönderme yapmaktadır.²⁷ Yani dedesi I. Murad ve/veya babası Yıldırım Bayezid döneminden beri var olan bir vakfa ya da temliğe vurgu bulunmaktadır. Ayrıca I. Murad’ın Kosova Savaşı sırasında (1389) öldüğü bilinmektedir. Dolayısıyla, I. Murad döneminde, neredeyse tüm Trakya-Balkan fethinde görev almış, Karaman Seferi’nde ve Kosova’da I. Murad’ın hemen yanı başında savaşmış bir gazi olarak Deli Balaban’a (yani Tovuca Balaban’a), Trakya civarında birçok yerin temlik edilmiş olması, tesadüf değildir. I. Murad’ın ölümünden sonra kendisine temlik edilen köylerden birine yerleşip, Gazi-Eren olarak maneviyat yolunda

27 Vatan Özgül, “16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar”, s. 241-246; *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kızıldeli (Seyyid Ali Sultan) Zaviyesi-I*, ed. Gıyasettin Ayaş, nşr. Ali Sinan Bilgili - Selahattin Tozlu, (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 2010), s. 36.

hizmet görmeye başlamış olması mümkündür. Tarihsel-kronolojik saptamalar ve etimolojik çıkarımlardan hareketle bu sonuca ulaşmaktayız. Ayrıca tüm bu saptamaların ötesinde, farklı kaynaklar kullanan Franz Babinger'in de, 1944 yılında yayınladığı çalışmasında, Deli Balaban ile Tovuca Balaban'ın aynı kişi olduğunu iddia ettiği görülmektedir.²⁸

Deli Balaban-Tovuca Balaban bahsindeki ilginçlik, yukarıda aktarılanlarla ya da ortaya konan çıkarımlarla sınırlı değildir. Aynı tarihsel karakter, İdris-i Bitlisi'nin Heşt Bihişt adlı eserinde, farklı onomastiklerle yer almıştır. Heşt Bihişt'te Serez Fethi bahsinde hem "Deli Balaban" hem de "Kara Balaban" olarak anılmakta, Karaman Seferi'nde sadece "Balaban" olarak adı geçmekte ve ayrıca Kosova Savaşı'nda "Hoca Balaban" olarak anılmaktadır.²⁹ Kuvvetle muhtemeldir ki Solakzade, İdris-i Bitlisi'nin adı geçen eserinden yararlanarak aynı olayı aktarırken, "Hoca Balaban" ifadesini "Koca Balaban" olarak yazıya geçirmiştir.³⁰ *Koca-Hoca* lakabı ya da onomastiği, daha sonradan Kızıl Deli olarak anılacak olan Deli Balaban'ın *maneviyat liderliği/şeyhliği* ile ilgili olarak anımsanmış ve o minval üzere, görece geç dönem tevarih geleneği içinde zikredilmiş de olabilir. Ancak Deli Balaban'ın Heşt Bihişt'te "Kara Balaban" lakabıyla da anılıyor olması, dikkat çekicidir. Nitekim Heşt Bihişt'ten önceki kroniklerde Deli ve (yazım hataları ya da farklı yazımlarla birlikte) Tovuca ifadesi geçmekteydi. İdris-i Bitlisi'nin "Kara" lakabını da kullanmasında ilginç bir yan var mıdır? Ya da "Kara" kavramı, lakabı ya da onomastiği ile Deli-Tovu arasında bir bağ olabilir mi?

1490'da öldüğü varsayılan meşhur Rum kronik yazarı Chalcondyles'in malum eserinin zeyli yani eki şeklinde yayımlandığı iddia edilen ve 1640 yılında Fransızca yayınlanan, ancak Chalcondyles'in malum eserinin içeriği ile alakası olmayan bir

28 Franz Babinger, *Beitrage Zur Fruhgeschichte Der Turkenherrschaft In Rumelien (14-15 Jahrhundert)*, (Munich, George D. W. Callwey, 1944), s. 74, 85.

29 İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, nşr. Mehmet Karataş - Selim Kaya - Yaşar Baş, 1. Cilt, (Ankara: Betav Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayını, 2008), s. 53, 400, 402. Abdülbaki Sadi adlı mütercim 1733 yılında, İdris-i Bitlisi'nin orijinal Farsça eserini Osmanlıca'ya çevirmiştir. 2008 senesinde Betav Vakfı tarafından yayınlanan transkripsiyon eser ise işte bu Osmanlıca eserin transkripsiyonudur, ancak Osmanlıca çevirisi, Farsça orijinalinin birebir aynısı değildir. Nitekim Osmanlıca çevirisinde (ve dolayısıyla Latinize edilen transkripsiyonunda da) sadece "Kara Balaban" bahsi bulunmaktadır. Oysa ki Farsça orijinal eserde, hem Deli Balaban hem de Kara Balaban ifadeleri yer almaktadır. Tarihe not düşmek ve çeviri problemlerinin tarih araştırmalarında yarattığı sıkıntıya vurgu yapmak açısından Farsça orijinal metnin ilgili sayfasını, makalenin sonunda veriyoruz.

30 Bu konuda bkz. Vatan Özgül, "16. Yüzyıl Öncesinde Dimetoka, Kızıl Deli ve Balabanlılar", s. 229, 230. Ayrıca makale sonunda verdiğimiz tabloya bakınız.

kitapta, ilginç bilgiler ve bazı illüstrasyonlar bulunmaktadır. Bu eserde Osmanlı ordusu, Osmanlı yaşamıyla ilgili birçok olgu ve dikkat çekici birçok konu, detaylı olarak farklı başlıklar halinde betimlenmiş ve illüstrasyonlarla görsellik kazandırılmıştır. Bu eserin ele aldığı başlıklardan biri de Osmanlı ordusundaki “Deli” grubu ile ilgilidir. Burada “deli” ile “gözü kara” kavramı eşleştirilmekte ve delilerin cesaretinden bahsedilmektedir. Bu eserde şunlar söylenmektedir: “... *Deli namını (unvanını) kazanabilmek için sekiz ile onaltı adama karşı yapılan dövüşlerde zafer kazanmış olmak gerekir...*” Devam eden cümlelerinde, delilerin kıyafetini tarif etmiştir.³¹ Geç tarihli bir eser olsa da, aktarılan bilgiye itibar ettiğimizde, “Deli” kavramıyla “gözü karalığın” kastedildiği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle “Gözü Kara” ifadesinin zaman içinde sadece “Kara” lakabının, gaza hareketlerine katılmış bazı gazilere unvan ya da lakap olarak verilmiş olabileceği ihtimali akla gelmektedir. Nitekim Osmanlı kuruluş döneminde “Kara” lakaplı birçok tarihsel karakter bulunmaktadır. Dolayısıyla “Kara” lakabı ya da onomastiği ile “Deli” lakabı, kavramı ya da onomastiği arasında, dikkate değer bir ilgi bulunduğu sezilenmektedir. Bu minval üzere İdris-i Bitlisi’nin Heşt Bihışt’inde, “Deli Balaban”ın aynı olay içinde “Kara Balaban” olarak da anılmış olması, şaşırtıcı olmaktan çıkmaktadır. Burada, aynı anlama gelen farklı bir kelimenin, tercih edilmesi durumuyla karşı karşıya olduğumuzu değerlendiriyoruz. Tam bu noktada Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterinde, Delice Balaban’ın torununun adının “Karaca” olması da oldukça manidardır. İsim geleneği üzere kendi dedesinin adını, aynı anlama gelen ancak farklı bir sözcükle taşıyor olabileceği ve hatta belki de, Deli Balaban’ın, aile çevresinde “Kara Balaban/Karaca Balaban” olarak da anılmış olabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Dolayısıyla ortaya koyduğumuz tüm değerlendirmelere paralel olarak, “Kara-ca” lakabının da bu tartışma yani Deli-ce ve Tovu-ca bahsi içinde ele alınması gerektiğini düşünüyoruz.

31 Laonicus Chalcondyles, *Türk İmparatorluğu’nun Yıkılışına Dair - Kehanetler Kitabı*, nşr. Aytunç Altındal, (Ankara: Destek Yayını, 2007), s. 9-14, 110, 111. Osmanlı ordusu içinde “Deliler” grubu/teşkilatı vardır, ancak bu teşkilatın erken dönemlerdeki (özellikle de 14. Yüzyılda ve 15. Yüzyılın ilk yarısında) varlığını ortaya koyacak herhangi bir çağdaş belge ya da çağdaş herhangi bir belgede bir ipucuna şimdye kadar ulaşılamamıştır. Her ne kadar isminde “Deli” ifadesi geçen ilk tarihsel karakter “Deli Balaban” olsa da, Osmanlı ordusunda, 15. Yüzyıl ya da sonrasında ortaya çıktığı iddia edilen “Deliler” teşkilatı ile Deli Balaban arasında, maddi ya da manevi bir bağın olup olmadığını, şimdye kadar belirleyemedik. Deliler grubu ile ilgili olarak Abdullah Turhal’ın çalışmasına müracaat edilebilir. Abdullah Turhal’ın çalışmasında, Deli Balaban ismini anmaması dikkat çekicidir (Abdullah Turhal, *Osmanlı’nın Muhteşem Süvarileri-Deliler*, (İstanbul, Doğan Kitap Yayını, 2011)).

Sonuç

Tüm değerlendirmelerden hareketle; Deli-ce, Tovu-ca ve Kara-ca lakaplarının eş ya da yakın anlamlarda kullanılan isimler, lakaplar ya da unvanlar olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca Tovuca'nın, Türkçe (Kıpçak Türkçesi) kökenli bir sözcük olduğu ve "Deli-Delice" gibi bir anlama geldiği anlaşılmaktadır. Deli Balaban'ın, Osmanlı kroniklerinde ve diğer bazı belgelerde Tovuca Balaban (ve Heşt Bihişt'te hem Deli Balaban hem de Kara Balaban) olarak anılmasının, bir tesadüf değil sadece belge ya da kronik yazarının, bir tercihi olduğu ya da bir şekilde ilgili olaydan yeterince geç bir tarihte yazılmış olmasının getirdiği bir farklılık olduğu sonucuna varılmaktadır. Bunun yanı sıra Osmanlı Kronikleri'nde yer alan ve/veya transkripsiyonlarında ifade olunan Toyca, Tavica, Tovici, Torıca, Toğuca ya da Toyuca kelimelerinin, aslında, belki söz konusu kroniğin aslı kaynağın dan beri gelen bir hatadan, kroniğin hatalı istinsah edilmişinden, zaman içinde aslı kavramın unutulup değişmesinden veya bir tür transkripsiyon hatasından kaynaklandığı ve orijinalinin, "Tovuca" olması gerektiği kanaati oluşmaktadır.

Erken Dönem Osmanlı Tarihçiliği'nde Bir Onomastik Probleminin Çözümüne Dair: Deli-Tovu-Kara

Öz ■ Osmanlı kuruluş döneminde, birçok kişi adı yer almaktadır. Kuruluş döneminden en az 150 yıl sonra yazılmış Osmanlı Kronikleri'nden hareketle, kuruluş dönemini yeterince aydınlatmak ve kuruluş dönemindeki kişilerin kimliklerini ortaya çıkarmak, çok da kolay gözükmemektedir. Görünen o ki Osmanlı Kronikleri'nin oluşumunda, gerek kronik yazarının kendi takdiri, gerekse kronik yazarının bilgiyi edindiği sözlü ya da yazılı kaynaklardaki ifade farklılıklarından ya da hatalardan dolayı, birçok tarihsel şahsiyet, sanki farklı bir şahsiyetmiş gibi farklı isim, lakap, unvan yani kısacası farklı onomastiklerle ifade olunmuştur. Bu saptamaları; tarihsel dizgenin takibi, Osmanlı tahrir defterlerindeki bilgiler ve muhtelif diğer bilgi ve kaynaklardan hareketle ortaya koyabilmekteyiz. Bu bağlamda Deli Balaban olarak anılan tarihsel şahsiyetin kimliği, makalemiz bünyesinde değerlendirilmiş ve paralel olarak Deli (Delice), Tovu (Tovuca) ve Kara (Karaca) unvan ya da lakapları irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Deli (Delice), Tovu (Tovuca), Kara (Karaca), Onomastik.

EK A – DELİ BALABAN-TOVUCA BALABAN’LA İLGİLİ KAYNAKLAR-DAKİ BİLGİ VE BULGULAR

Not: Aşağıdaki tablo, “olayın gerçekleştiği tarihe göre” sıralanmıştır. Araştırmalarımız sonucunda, Neşri’nin “Menzel Nüshası”nın, diğer nüshalarına ya da diğer kroniklere göre, doğruya en yakın bilgiler sunan ve bu itibarla muhtemelen en eski Osmanlı Kroniği nüshası olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Buna rağmen, kaynakların tarihi yani ilgili kaynağın yazılma tarihi olarak, genel kabul gören tarihlemeleri baz aldık.

KAYNAĞIN ADI/KÜNYESİ	EDİRNE'YLE İLGİLİ BİR VAKFIYE (TAYYİP GÖKBİLGİN, EDİRNE PAŞA LİVASI)	MC 0.89/BATI TRAKYA İCMAL DEFTERİ	GÜMÜLCİNE'YE İLGİLİ DEFTER (167 NUMARALI MUHASEBE-İ VİLAYET-İ RUM-İLİ DEFTERİ (937/1530)	AŞIKPAŞAZADE TARİHİ	RUHI TARİHİ	NEŞRİ TARİHİ	ORUÇ BEY TARİHİ	IDRİS-İ BİTLİŞİ, HEŞT BİHİŞT
BULGU-BİLGİ	Köy Adı	Köy Adı/Kişi Adı	Köy Adı	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay
KAYNAĞIN TARİHİ	1485	1455	1530	1480 ?	1490 ?	1495 ?	1495 ?	1512
OLAYIN GERÇEKLEŞTİĞİ TARİH	1357 Yılından Sonra ?	1363 Yılından Sonra ?	1363 Yılından Sonra ?	1385 ?	1386 ?	1386 ?/1389 ?	1385 ?	1386/1389
NOTLAR	1485 ve Öncesi (Muhtemelen 1357 ile 1390 Yılları Arasında Bir Tarihte Kurulmuş Olan Bir Köy). Edirne Ergene (Uzunköprü) Yakınlığında	1455 Yılı Kayıtları Olduğuna Göre ve Adı Geçen Köyler 1455 Yılı İtibarıyla Başkalarına Timar Olarak Verildiğine Göre, Bu Defterdeki İlgili Bilgileri Pekala 1420 Yılı Öncesiyle İlişkilendirebiliriz	1530 ve Öncesi (Muhtemelen 1363 ya da 1371 Yılından Yani Gümülcine'nin Osmanlı Egemenliğine Kesin Olarak Girmesinden Sonra Kurulan Bir Köy)	Delî Balaban-Serez Fethi: 1385 ?	Incecik Balaban ile Hoca Beg-Karaman Seferi: 1386 ?	Delî Balaban- Serez Fethi: 1385/1386; Tonca Balaban ve Incecik Balaban: Karaman Seferi: 1386; Tovuca Balaban ve Incecik Balaban/Balabanlı-Kosova Savaşı: 1389 ?; Hatta Menzel nüshasında Incecik Balaban, "Balabanlı" olarak anıldığından, Incecik Balaban'ın kimliği de netleşmektedir.	Delî Balaban: 1385 ?	Delî Balaban/Kara Balaban-Serez Fethi: 1374/1375 ?; Ince Balaban - Sofya Fethi: 1385/1386; Ince Balaban ile Karaman Bey - Karaman Seferi: 1386 ?; Ince Balaban ile Hoca Balaban - Kosova Savaşı: 1388/1389
DELİ BALABAN /TOVUCA BALABAN	DELÜCE BALABAN KÖYÜ	TOYCA BALABAN OĞULLARINDAN SATIN ALINAN KÖY	DELÜCE BALABANLI KÖYÜ	DELİ BALABAN	HOCA BEG ?	TOVUCA BALABAN VE TORICA BALABAN	DELİ BALABAN	DELİ BALABAN / KARA BALABAN

VATAN ÖZGÜL

HÜDAVENDİĞAR LİVASI TAHRİR DEFTERLERİ	HOCA SAADETTİN TARİHİ	ANONİM OSMANLI KRONİĞİ	FERDUN BEY. MÜNEŞAATI SELATİN	GELİBOLULU MUSTAFA ALI, KÜNHÜL AHBAR	SOLAKZADE TARİHİ	MÜNECCİMBAŞI, CAMİÜD-DÜVEL	NİZAMÜDDİN ŞAMİ, ZAFERNAME	CAFER BIN MUHAMMED EL HÜSEYİNİ, TARİH-KEBİR (TİMUR TARİHİ)
Kişi Adı	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay	Kişi Adı/Olay
15.-17. Yüzyıl	16. Yüzyıl	16. Yüzyıl	16. Yüzyıl	16. Yüzyıl	17. Yüzyıl	17. Yüzyıl	1405	1446 ?
14. Yüzyılın son çeyreği? (Delüce Balaban'ın hayatta olduğu yıllar itibarıyla)			1386/1389				1402	1402
Defterde İnegöl'e bağlı Edeköy'le ilgili bir kayıta Delüce Balaban'ın evlatları zikredilmektedir. Delüce Balaban'ın oğlu İsmail onun oğlu Karaca'dır. Ayrıca İsmail'in Hundi adında bir kızı vardır. Karaca ve Hundi, Edeköy'deki hisselerini bir başkasına satmıştır. O da evlatlarına bırakmıştır. Her nesil arası 30 sene olduğu varsayımıyla adı geçen Delüce Balaban'ın 14. Yüzyıl sonu 15. Yüzyıl başı itibarıyla hayatta olduğu ortaya çıkar ki bu malum Deli Balaban'dır. İnegöl yakınlarında Balabancık Yaylası'nın bulunması aynı zamanda Deli Balaban'ın Balabancık'ın oğlu olduğu tezini güçlendirir.	Aşıkpaşazade Nesri Ve İdris-i Bitlis'i'nin Heşt Bihişt'inden Alınan Bilgiler ve İlgili Tarihler	Aşıkpaşazade'den Alınma Bilgiler ve İlgili Tarihler	İnce Balaban ile Deli Balaban - Sofya Fethi: 1386; Tonca Balaban; İnce Balaban ile Tonca Balaban - Kosova Savaşı: 1389	Önceki Kroniklerden Alınan Bilgiler ve Tarihler. Bir bahiste farklı olarak İnce Balaban yerine, "İnce Bey" ifadesini kullanıyor.	Önceki Kroniklerden Alınan Bilgiler Ve İlgili Tarihler. İdris-i Bitlis'i'nin Hoca Balaban Olarak İfade Ettiği Kişiyi "Koca Balaban" Olarak Anıyor.	Muhtemelen Neşri ile Gelibolu Mustafa'nın Eserinden Alınma Bilgiler Ve Tarihler	Eğer "Paşacık" adı kişi, İncecik Balaban ile aynı kişiysse, o vakit Balaban olarak Şam'i'nin andığı kişi, Deli Balaban olmalıdır.	İlgili bilgilerin tamamını, Nizamüddin Şam'i'nin eserinden aldığı antlaşımaktadır.
DELÜCE BALABAN	DELI BALABAN	DELI BALABAN	DELI BALABAN VE BALABAN			DELI BALABAN	BALABAN ?	BALABAN ?
	TAVİCA BALABAN		TORICA BALABAN	TOYCA BALABAN (Transkripsiyon hatası olduğunu düşünüyoruz. TAVİCA BALABAN şeklinde kayıtlı olsa gerek)	KOCA BALABAN	TOĞUCA BALABAN VE TOYUCA BALABAN		

Kaynakça

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), nşr. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Mustafa Karazeybek - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, (Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, 1995), s. 92.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-İli Defteri I (937/1530), nşr. Ahmet Özkılınç - Ali Coşkun - Abdullah Sivridağ - Murat Yüzbaşıoğlu, (Ankara: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, 2003), s. 61.
- Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, nşr. Necdet Öztürk, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, 2000), s. 32.
- Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, çev. Kemal Yavuz - M. A. Yekta Saraç, nşr. Hayati Develi - Samih Rifat (İstanbul: K Kitaplığı Yayını, 2003), s. 122, 390.
- Ca'ferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, nşr. İsmail Aka, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 2011), s. 30.

- Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Salâtin*, I, (İstanbul: Takvîmhâne-i Âmire, 1266/1850), s. 106, 107, 112.
- Gelibolulu Mustafa Âli Efendi, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Abbâr*, nşr. Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar – Ahmet Gül – İbrahim Hakkı Çuhadar, (Kayseri: 1997), s. 119, 127.
- Gökbilgin, M. Tayyib, (1952): *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası-Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, (İstanbul: İşaret Yayınları, 1952-Tıpkı Basım: 2007), s. 243.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt-Tevarih I*, nşr. İsmet Parmaksızoğlu, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1992) s. 144, 156-159, 164, 184, 185, 262.
- Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri-I*, nşr. Ömer Lütfi Barkan – Enver Meriçli, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1988), s. 91, 105.
- İdris-i Bitlisi, *Heşt Bibişt*, nşr. Mehmet Karataş - Selim Kaya - Yaşar Baş, 1. Cilt, (Ankara: Betav Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayını, 2008), s. 400, 402.
- İdris-i Bitlisi, *Heşt Bibişt*, Orjinal Farsça Nüsha, Nuruosmaniye, No: 3209, Miladi 1512, s. 140-B.
- Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, nşr. Faik Reşit Unat – Mehmed A. Köymen, Cilt 1, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1995), s. 215, 227, 243, 291, 301.
- Mevlana Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, nşr. Necdet Öztürk, (İstanbul: Çamlıca Yayını, 2008), s. 99, 105, 112, 132, 136.
- Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, nşr. Ahmet Ağırakça, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), s. 113, 116, 117, 126, 165.
- Nizamüddin Şami, (1949): *Zafernâme*, 2. bs. nşr. Necati Lugal, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1987), s. 305.
- Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi (Osmanlı Tarihi 1288-1502)*, nşr. Necdet Öztürk, (İstanbul: Çamlıca Yayını, 2007), s. 28.
- Ruhi, *Ruhi Tarihi Oxford Nüshası-Değerlendirme, Metnin İçinde Yeni Harflerle Çevirisi (Tıpkı Basım İle Birlikte)*, nşr. YaşarYücel - Halil E. Cengiz, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 1992), s. 388.
- Selvitop, Mehmet, “H. 859/M. 1455 Tarihli Batı Trakya Bölgesine Ait İcmal Defteri” (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, 1999, s. 25.
- Solakzade, *Solakzade Tarihi*, nşr. Vahid Çabuk, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1989), s. 52-53, 99.

EK D – 14. YÜZYIL SONU - 15. YÜZYIL BAŞI İTİBARIYLA GÜMÜLCİNE YAKINLARINDAKİ BALABAN KÖYLERİNİN MUHTEMEL KONUMLARI
(Google Earth Haritası)

EK E – BURSA BALABANCIK HİSARI (Vatan Özgül, Özel Arşiv, 2011)

